

TALABALARDA KREATIVLIKNI SHAKLLANTIRISH YO'NALISHLARI

Abdullayev Rasuljan Yakupbayevich

Osiyo Xalqaro Universiteti magistri

Ilmiy rahbar: O'rinov Uyg'un Abdullayevich

p.f.d (DSc), dotsent

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarda kreativlik (ijodkorlik)ni shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari chuqur tahlil qilinadi. Kreativlik insonning yangi va original g'oyalarni ilgari surish, muammolarga noodatiy yondashish va innovatsion yechimlar topish qobiliyati sifatida qaraladi. Psixologik yondashuvlarda J. Guilford, E. Torrance va H. Gardner nazariyalariga asoslangan holda tafakkur, intuitsiya va divergent fikrlashning o'rni ochib berilgan. Pedagogik nuqtai nazardan esa, kreativlik ta'limning tarkibiy elementi sifatida talabalarda mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy muammolarni hal etish va intellektual o'sishni qo'llab-quvvatlash vositasi sifatida ko'riladi. Maqolada zamonaviy texnologiyalar, ko'p disiplinaryar yondashuv, tanqidiy fikrlash, refleksiya, hamkorlikda o'qitish va kreativ muhit yaratish kabi amaliy usullar orqali kreativlikni rivojlantirish yo'llari tavsiflanadi. Xorijiy tajribalar misolida ta'lim tizimida kreativlikni oshirishga qaratilgan taklif va chora-tadbirlar ham yoritilgan. Muallif fikricha, O'zbekiston ta'lim tizimi uchun bu yondashuvlar dolzarb bo'lib, raqamli transformatsiya jarayonida kreativ kompetensiyani shakllantirish ustuvor yo'nalishlardan biridir.*

Kalit so'zlar: *kreativlik, ijodkorlik, divergent fikrlash, tanqidiy tafakkur, ta'lim psixologiyasi, pedagogik yondashuvlar, zamonaviy ta'lim, innovatsion texnologiyalar, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, O'zbekiston ta'limi.*

Annotation: *This article provides an in-depth analysis of the psychological and pedagogical foundations for developing creativity among university students. Creativity is regarded as the ability to generate new and original ideas, approach problems from unconventional perspectives, and find innovative solutions. Psychological perspectives reference the theories of J. Guilford, E. Torrance, and H. Gardner, highlighting the roles of thinking, intuition, and divergent thinking. From a pedagogical standpoint, creativity is seen as an integral component of education, supporting students' independent decision-making, problem-solving, and intellectual growth. The article describes practical methods for fostering creativity, including modern technologies, multidisciplinary approaches, critical thinking, reflection, collaborative learning, and the creation of a supportive learning environment. Drawing on international experience, it outlines various strategies and recommendations for enhancing creativity in the educational process. The author argues that such approaches are crucial for Uzbekistan's education system, especially in the context of digital transformation, making creative competence a priority area.*

Keywords: *creativity, innovation, divergent thinking, critical thinking, educational psychology, pedagogical approaches, modern education, innovative technologies, competency-based learning, education in Uzbekistan.*

Kreativlik (ijodkorlik) – bu shaxsning yangi, original, foydali g'oyalar, mahsulotlar yoki muammolar yechimlarini yaratish qobiliyatidir. Bu tushuncha psixologik va pedagogik fanlarda keng o'rganilgan bo'lib, har bir nuqtai nazar unga turlicha yondashadi.

Psixologiyada kreativlik inson tafakkurining eng yuqori darajasi sifatida qaraladi. Bu qobiliyat insonning divergent fikrlashi (bir muammoni ko'p jihatdan, noodatiy yondashuvlar bilan hal qilish), intuitsiyasi, tasavvuri, va emotsional moslashuvchanligi bilan chambarchas bog'liq.

- Amerikalik psixolog J. Guilford kreativlikni tafakkurning noan'anaviy shakli sifatida talqin qiladi va uni fluensiya (tez fikrlash), originallik, moslashuvchanlik, elaboratsiya (g'oyani rivojlantirish) kabi ko'rsatkichlar orqali o'lchaydi.

- E. Torrance esa kreativlikni bolalikdan shakllanishi mumkin bo'lgan psixologik xususiyat deb biladi va bu borada maxsus testlar – *Torrance Creative Thinking Test* ishlab chiqqan³⁰.

Pedagogikada kreativlik – bu o'quvchi yoki talabaning yangicha fikrlash, innovatsion yondashuvlar kiritish, muammoli vaziyatlarda erkin yechimlar topish qobiliyatidir. Bu kompetensiya ta'lim jarayonida shaxsga mustaqil fikr yuritish, o'z fikrini asoslash, ijodiy faoliyatda qatnashish orqali rivojlanadi.

- V.V. Davydov va L.V. Zankov kabi pedagog-olimlar ijodiy fikrlashni o'stirish uchun muammoli ta'lim metodini, ya'ni o'quvchini muammoli vaziyatga tushirib, o'z mustaqil fikrini shakllantirishga undash zarurligini ta'kidlaydi.

- P. Yakobson esa ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda erkin tanlov, tasavvur mashqlari, metaforik tafakkurni rag'batlantirish muhimligini belgilaydi.

Talabalarda kreativlikni shakllantirish – zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim yo'nalishlaridan biridir, chunki bugungi globallashuv, raqamli texnologiyalar va o'zgaruvchan mehnat bozori sharoitida talabalar nafaqat bilim egasi, balki **muammolarni yangicha yondashuvlar bilan hal eta oluvchi ijodkor shaxs** bo'lishi zarur.

Talabalarda kreativlikni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida har bir shaxsdan nafaqat mavjud bilimlarni egallash, balki ularni yangicha yondashuvda amaliyotga tatbiq eta olish qobiliyati talab etilmoqda. Shu bois, kreativlik – har qanday kasbiy tayyorgarlik jarayonining ajralmas qismi sifatida e'tirof etiladi.

Ta'lim psixologiyasida kreativlik talabaning mustaqil fikrlashi, yangicha qarashlarni ilgari sura olishi, mavjud muammolarga nostandart yondasha olishi orqali namoyon bo'ladi. E.Torrance tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda aniqlanishicha, ijodiy fikrlovchi shaxslar odatda o'z o'qishiga yuqori darajada mas'uliyat bilan yondashadi, yangi bilimlarni tez va oson o'zlashtiradi hamda qaror qabul qilishda mustaqillikni namoyon etadi. Bunday talabalar ijtimoiy faolligi bilan ajralib turadi³¹.

Howard Gardnerning “Ko'p qirrali intellekt” nazariyasiga ko'ra esa kreativlik inson intellektining alohida shakli sifatida qaraladi. Uning fikricha, har bir shaxsda o'ziga xos ijodiy salohiyat mavjud bo'lib, uni aynan ta'lim jarayonida rivojlantirish mumkin. Bu salohiyatni

³⁰ Torrance, E. Paul. Creativity: A Continuing Research. Journal of Creative Behavior, 1988. – Vol. 22. – P. 1–14.

³¹ Torrance, E. Paul. Creativity: A Continuing Research. Journal of Creative Behavior, 1988. – Vol. 22. – P. 1–14.

o‘stirishda integratsiyalashgan o‘quv dasturlari, interaktiv metodlar, guruhli ishlar va loyiha asosida ta‘lim berish texnologiyalari muhim o‘rin tutadi³².

Sir Ken Robinson esa o‘z asarlarida kreativlikni ta‘limning asosiy elementi sifatida e‘tirof etadi. Uning fikricha, bugungi an‘anaviy ta‘lim tizimi o‘quvchilar va talabalar ijodiy salohiyatini cheklab qo‘yadi³³. Shuning uchun har bir bosqichda – maktabgacha ta‘limdan tortib oliy ta‘limgacha – o‘quvchi va talabaning mustaqil fikrlash, yangilik yaratish qobiliyatini rag‘batlantirishga alohida e‘tibor qaratilishi lozim.

Talabalarda kreativlikni shakllantirish bosqichlari:

- ularning shaxsiy intellektual o‘sishi,
- kasbiy faoliyatga tayyorgarligi,
- mustaqil qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish malakalarini

rivojlantirishda muhim o‘rin egallaydi.

Bu jihatlar ta‘limning maqsadi sifatida qaralayotgan “kompetent yondashuv”ning asosiy ko‘rsatkichlariga mos keladi. Shu sababli, O‘zbekiston ta‘lim tizimida ham kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va psixologik yondashuvlar keng joriy etilishi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Talabalarda kreativlikni shakllantirish – bu talabalarni yangi, noyob fikrlashga, o‘z g‘oyalarini ijodiy tarzda ifodalashga va muammolarni innovatsion yo‘llar bilan hal qilishga o‘rgatish jarayonidir. Bu jarayonni amalga oshirishda bir nechta samarali yondashuvlar va usullar mavjud bo‘lib, ular psixologik va pedagogik nuqtai nazardan talabalarning kreativ potensialini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Divergent Fikrlashni Rag‘batlantirish. Divergent fikrlash – bu bir nechta yechimlarni topishga imkon beradigan fikrlash usuli bo‘lib, u kreativlikning asosiy elementlaridan biridir. Talabalarga biror muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rish, ko‘plab imkoniyatlarni ishlab chiqish va oddiydan tashqariga chiqish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhimdir. Bunday yondashuv talabalarda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va ularni o‘zgacha g‘oyalar ishlab chiqishga undaydi³⁴.

Ko‘p Disiplinar Yondashuv. Talabalarga faqat bir soha bo‘yicha emas, balki bir nechta sohalarida bilim olish imkoniyati berish kerak. Misol uchun, matematikadan olingan usullarni san‘atga tatbiq etish, adabiyot va ilm-fanni integratsiya qilish kabi yondashuvlar talabalar tomonidan ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Ko‘p disiplinaryon yondashuv talabalarga yanada kengroq fikrlashga va bir nechta fanlar o‘rtasida bog‘lanishlar topishga yordam beradi³⁵.

Innovatsion Texnologiyalarni Joriy Etish. Zamonaviy ta‘limda kreativlikni rivojlantirish uchun innovatsion texnologiyalarni qo‘llash muhimdir. Masalan, o‘yin asosida ta‘lim (gamification), raqamli hikoyalash (digital storytelling), va virtual haqiqat (VR) kabi texnologiyalar talabalarni ijodiy faoliyatga jalb etadi. Bu texnologiyalar talabalarni o‘z g‘oyalarini yangi usullar bilan ifodalashga va o‘z ishlarini tasvirlashga imkon yaratadi.

³² Gardner, Howard. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 1983. – 440 p.

³³ Robinson, Ken. *Out of Our Minds: Learning to Be Creative*. Wiley, 2011. – 304 p.

³⁴ Runco, M. A., & Acar, S. Divergent Thinking as an Indicator of Creative Potential. *Creativity Research Journal*, 2012. – Vol. 24(1). – P. 66–75.

³⁵ Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman, 2001. – P. 102–112.

Kritik Fikrlashni Rivojlantirish. Kreativlikni shakllantirishda tanqidiy fikrlashning ro'li ham juda katta. Talabalarga o'z fikrlarini izchil va asosli tarzda ifodalash, argumentlar qurish va qarorlar qabul qilishni o'rgatish zarur. Tanqidiy fikrlash orqali talabalar o'z g'oyalarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashadi va yangi, samarali yechimlar topishga harakat qilishadi.

Muvaffaqiyatsizlikka Qarshi Qiziqishni Oshirish. Kreativ fikrlash ko'pincha muvaffaqiyatsizlikka olib keladi. Shu sababli, talabalar muvaffaqiyatsiz bo'lishni o'zining ijodiy yondashuvini rivojlantirish uchun bir qadam deb bilishlari kerak. Ularni muvaffaqiyatsizlikni qabul qilish va undan saboq olishga o'rgatish, ijodiy jarayonni davom ettirishga yordam beradi. Bunday yondashuv talabalarni yangiliklarga ochiq qilishga va yangi g'oyalarni qo'llashga undaydi.

Ijtimoiy Faollik va Hamkorlik. Ijtimoiy faoliyat va jamoaviy ishlar talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantiradi. Jamoada ishlash, boshqalar bilan fikr almashish va umumiy yechimlarga erishish talabalarni yangi va qiziqarli g'oyalarni ishlab chiqishga undaydi. Jamoaviy ishlar orqali talabalar o'zlarining individual kreativliklarini guruh fikrlashiga qo'shishadi.

Refleksiya va O'zini Baholash. Talabalarga o'z faoliyatlarini tahlil qilish va baholash imkoniyatini berish kerak. O'z ustida ishlash, o'z fikrlarini va ishlarini tahlil qilish, qanday qilib ularning kreativiti yuksalganini va qanday yaxshilanishlar kiritish mumkinligini aniqlash ijodiy jarayonni davom ettirishga yordam beradi. Bunday reflektiv yondashuv talabalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Talabalarda kreativlikni shakllantirish uchun ta'lim jarayonida bir nechta usullarni integratsiya qilish zarur. Bu usullar talabalarning fikrlash qobiliyatini kengaytirish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va ijodiy yondashuvni shakllantirishga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, jamoaviy ish va refleksiya orqali bu jarayonni samarali amalga oshirish mumkin.

O'zbekiston ta'lim tizimida kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va psixologik yondashuvlarni joriy etish uchun bir qancha muhim qadamlar qo'yilishi kerak. Bu yondashuvlar talabalarda ijodiy fikrlash, muammolarni innovatsion usullarda hal qilish, va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Quyida ushbu jarayonni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlarni ko'rib chiqamiz:

1. Pedagoglarning Ta'lim Usullari va Ko'nikmalarini Yaxshilash. Pedagoglar kreativlikni rivojlantirish uchun talabalarni rag'batlantiradigan usullarni qo'llashlari kerak. Bu uchun pedagoglarga kreativ ta'lim texnologiyalari va metodologiyalarini o'rgatish zarur. Innovatsion ta'lim metodlari, o'yin asosida ta'lim, interaktiv usullar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar (masalan, flipping, problem-based learning) yordamida talabalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish mumkin.

2. Kreativlikni Rivojlantiruvchi Dars Rejalarini Yaratish. Ta'lim dasturlarida kreativlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish kerak. Bu, o'z navbatida, yangi o'quv dasturlari, dars rejalarini ishlab chiqishni talab etadi. Darslarda kreativ fikrlashni qo'llab-quvvatlaydigan topshiriqlar, loyihalar va guruh ishlarini kiritish, talabalarga o'z g'oyalarini erkin ifodalashga imkon yaratadi. Kreativlikni rivojlantirish uchun ilmiy tadqiqotlar, kreativ jamoa loyihalari va innovatsion ta'lim metodlarini sinovdan o'tkazish zarur.

3. Pedagogik Jamoalarning Hamkorligini Kuchaytirish. Kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun turli sohalar o'rtasida integratsiyalashgan ta'lim usullari qo'llanilishi kerak. Buning

uchun maktablar va universitetlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, ko'p disiplinaryar darslarni tashkil etish zarur. Misol uchun, matematikadan olingan usullarni san'atga, adabiyotga yoki tarixga tatbiq etish talabalarni yangi fikrlashga undaydi.

4. **O'quvchilarni Tanqidiy va Kreativ Fikrlashga O'rgatish.** Ta'lim jarayonida talabalarni tanqidiy va kreativ fikrlashga o'rgatish zarur. Bu uchun talabalarga muammolarni keng ko'lamda ko'rish, turli yechimlarni ishlab chiqish va qarorlarni tanqidiy tahlil qilishni o'rgatish kerak. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali talabalar ijodiy va yangi fikrlarni ishlab chiqish bo'yicha ko'nikmalarni egallaydi.

5. **Innovatsion Texnologiyalarni Ta'limga Joriy Etish.** Innovatsion texnologiyalarni ta'lim tizimiga kiritish kreativlikni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, o'yin asosida ta'lim, raqamli hikoyalash (digital storytelling), virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalari yordamida talabalarni kreativ va ijodiy faoliyatga jalb qilish mumkin. Bu texnologiyalar orqali talabalar o'z g'oyalarini yangi usullarda yaratishi va tasvirlashi mumkin bo'ladi.

6. **Kreativ Mijozlar Bilan Hamkorlikni Yo'lga Qo'yish.** Universitetlar va maktablar ijodiy sohalaridagi kompaniyalar va tashkilotlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishlari lozim. Bunday hamkorliklar talabalar uchun real muammolarni hal qilish imkoniyatini yaratadi, ular ijodiy fikrlash, yangi g'oyalar ishlab chiqish va jamoada ishlashni o'rganadilar. Bu, shuningdek, talabalarga real dunyo muammolariga duch kelish va ijodiy qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi.

7. **Kreativlikni Qo'llab-Quvvatlash Madaniyatini Yaratuvchi Muhitni Shakllantirish.** Ta'lim muassasalarida kreativlikni qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhit yaratish kerak. Bu muhitda talabalar o'z fikrlarini erkin ifodalashlari, yangi g'oyalar bilan chiqishlari va muvaffaqiyatsizliklardan qo'rqmasdan ishlashlari mumkin. Kreativlikni rivojlantirishda ijtimoiy va psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega, chunki bu talabalar o'zlarining ijodiy g'oyalarini amalga oshirishda o'ziga ishonch hosil qilishlariga yordam beradi.

8. **Kreativlikni Baholash Usullarini Yaratish.** Ta'lim tizimida kreativlikni baholash uchun yangi usullar ishlab chiqish zarur. Kreativlikni faqat an'anaviy testlar orqali baholash qiyin bo'lganligi sababli, loyiha asosidagi baholash tizimlari, jamoaviy ishlar va interaktiv faoliyatlar yordamida talabalar ijodiy qobiliyatlarini baholash mumkin. Bu usul talabalar uchun motivatsiya manbai bo'lib, ularni kreativ fikrlashga rag'batlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajribalar kreativlikni shakllantirishda innovatsion texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar asosiy rol o'ynashini ko'rsatadi. Bu metodlar talabalarda yangi g'oyalar yaratish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, shuningdek, ularni mas'uliyatli va kreativ shaxslar sifatida shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Torrance, E. Paul. *Creativity: A Continuing Research*. Journal of Creative Behavior, 1988. – Vol. 22. – P. 1-14.

2. Gardner, Howard. *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 1983. – 440 p.

3. Robinson, Ken. *Out of Our Minds: Learning to Be Creative*. Wiley, 2011. – 304 p.

4. Runco, M. A., & Acar, S. *Divergent Thinking as an Indicator of Creative Potential*. Creativity Research Journal, 2012. - Vol. 24(1). - P. 66-75.

5. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman, 2001. - P. 102-112.